

Az írótól az olvasóig*

A kézirat nyomdai előkészítése

A szerkesztőségi munka után, sőt már a képszerkesztéssel egy időben megkezdődik a könyv műszaki előkészítése.

Miben áll a képszerkesztés?

A rendelkezésre álló papíros minősége és alakja, valamint a könyv eszmei mondanivalója szabja meg a képszerkesztő teendőit. Ezekkel a tényezőkkel kell összehangolnia a megrendelt anyagot: mind a belső illusztrációkat, mind a borítólapot.

A szép könyv előkészítésének másik fő szempontja a mértéktartás. Nem szabad megengedni, hogy kisebb jelentőségű mű külső formájában többet sejtessen, mint amennyit valóban nyújt. Gondolnia kell a képszerkesztőnek az anyagtakarékosságra is. Például az egészvászonkötés alkalmazása nagyon meggondolandó, bár esztétikailag a legkönnyebb megoldás. A papír minősége határt szab a mű grafikai kivitelezésének. Nem alkalmazhatunk többszínű illusztrációt vagy részletekben gazdag rajzot félfamentes regénynyomó papíron készült könyvben — csupán melléklétként nyomva, ez azonban az előbb említett mértéktartás hiányán túl komoly költséget jelent.

A szerkesztőségi munka befejezése után kezdődik a kézirat előkészítése a nyomásra, azaz az úgynevezett »nyomdaérett kézirat« előállítására. A kézirat előkészítő munkája: a műben szereplő nevek azonosságának ellenőrzése, a szöveg egységesítése — az író stílusának figyelembe vételével —, továbbá az írásmód és ortográfia egyöntetőségének biztosítása, a régies írásmódok mai helyesírásra átültetése, a szerkesztő vagy a szerkesztő bizottság utasítása szerint. Ugyancsak a kéziratelőkészítő feladata a jegyzetek, szótárak, szómagyarázatok, a műben szereplő évszámok, idézetek ellenőrzése a források alapján.

Mindnyájan tudjuk, milyen zavaró, ha egy név a mű elején másként íródik, mint a közepén vagy a végén. Ennek megakadályozására a legjobb megoldás az volna, ha a teljes szöveget egy és ugyanaz a kéziratelőkészítő ellenőrzné, de különböző szerkesztési problémák folytán sok esetben több munkatárs dolgozik a művön, különösen ha az nagy ívszámú. Ilyen esetben a kézíratszerkesztők szöszedetet készítenek minden vitás, eltérő vagy tájszóról, amely ol-

vasás közben felbukkan, s ezt aztán a kézirat többi részén dolgozó munkatársak szöszedetével összehasonlítják és egyeztetik.

Ugyanilyen fontos feladat a jegyzetek (lábjegyzetek stb.) készítése. Nemcsak arra kell törekedni, hogy a jegyzetek az olvasást megkönnyítsék, hanem arra is, hogy ne legyenek túlságosan bőbeszédűek és a tipográfiai összhangot ne zavarják. (Különösen tudományos művek szolgáltatnák elriasztó példát arra, hogy egy-egy oldal fele lábjegyzet.) Nagy gonddal végzi a kéziratelőkészítő az idézetek és utalások dátum- és szövegellenőrzését — a forrásművek alapján. Különösen kell ügyelni akkor, ha különböző szerzőktől, különböző korokból származó, de egymáshoz hasonló idézeteket, utalásokat közlünk; ilyenkor a legparányibb figyelmetlenség is komoly zavart okozhat — elsősorban politikai művekben.

A kézíratszabvány, helyesen, igen szigorú és oldalanként csak öt javítást engedélyez. A kéziratelőkészítő csoport vezetője állapítja meg a kézirat nyomdaérettiségét, és ha ezt a kézirat nem éri el, akkor javaslatot tesz a mű vagy egyes oldalak újragépelésére vagy szabvány szerinti átragasztására.

Itt kell megemlítenünk a tipográfiai előkészítést is. Ez a betűtípus kiválasztásában, a tükörméret (az oldal benyomatott felületének mérete) megállapításában vagy egyéb, a nyomdának szóló utasításban áll.

Az előkészített kézirat a kiadóvállalat műszaki osztályára kerül. A műszaki szerkesztő összeveti a kézirat terjedelmét, a nyomáshoz szükséges időt és a nyomdai kivitelezés egyéb tényezőit a nyomda kapacitásával. Ez a munka sorozatok nyomása esetén aránylag könnyű, mert járt úton halad és csupán a kiadványok kivitelezésének azonosságát kell biztosítani. Az egyes kiadványok viszont külön-külön tervezést igényelnek. Nincs két egyforma kézirat, nincs két egyforma könyv. A papír minőségéhez alkalmazkodó betűfajta és nagyság, a tükör mérete, a címek, fejezetek elhelyezése és mérete, a könyv formátuma — mindmind külön problémája a műszaki szerkesztőnek.

A tipográfiai előkészítés kívánságait a

* E sorozatba — sorozatcím megjelölése nélkül — tartozott a februári számunkban megjelent »Hogyan születik a regény« és márciusi számunkban »A kézirat a kiadónál« című cikk. A sorozatot folytatjuk.

műszaki szerkesztőnek ellenőriznie kell, mert a szigorú szabványok, a nyomdák még ma is igen szegényes betűkészlete erősen korlátozza e kívánságok teljesítését. A műszaki szerkesztő számítja ki, milyen terjedelmű lesz a már kinyomtatott mű; ez is fontos tényező.

Közös feladata a képszerkesztőnek és a műszaki szerkesztőnek az illusztrációk ízléses, rendszeres elhelyezése, nehogy egyes helyeken túl zsúfoltan, másutt túl ritkán szerepeljenek. Az illusztrációk méretezése is lényeges. Sokszor felejtkezünk el a képek »levegősségéről«, mert az illusztrációkról beszélve, gyakran igazán elmondhatjuk, hogy kevesebb — több lenne. A szöveg közt elhelyezett illusztrációknak ugyanis nem szabad zavarniok az olvasást — ellenkezőleg: elő kell segíteniük a szöveg megértését, mint a könyv mondanivalója vizuális kiegészítésének. Ugyanígy kell ügyelni a margó méret helyességére, valamint a fejezetek, címek, bekezdések világos, áttekinthető, levégős elrendezésére.

Szerencsére mindinkább kiveszöbözött van az a helytelen gyakorlat — eddig is talán csak a nyomdai adottságok kényszerítették rá a kiadókat —, hogy szövegközi kiemeléseket szépirodalmi műben félkövér betűtípus alkalmazásával oldottak meg. Ez farkává, zavarossá teszi az oldalt, fásarsztóvá az olvasást. A legfontosabb szabály: semmivel se zavarjuk az olvasás folyamatosságát. Így

nem szabad hosszú sorokat apró betűvel és ritkítás nélkül szedetni, mint erre tavaly, sajnálatos példák akadtak. Az »előfejek«, iniciálék, a címlap és az ún. »szennycímlap« megtervezése után a mű előkészítése befejezettnek tekinthető.

Ezután következik a műszaki osztálynak a nyomással kapcsolatos munkája.

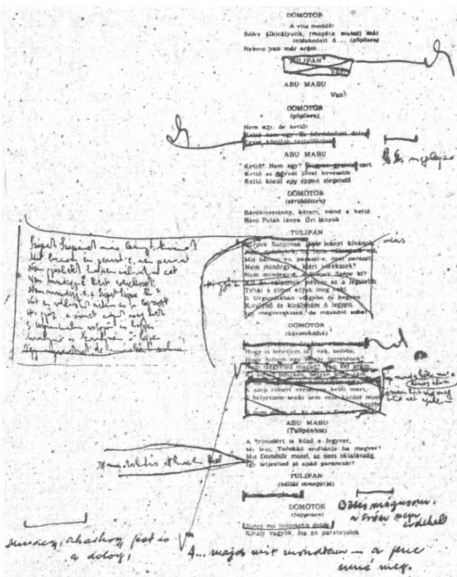
A nyomda általában kétszer küld korrektúrát a már kiszedett műről. Egyszer ún. hasáblevonatot, amely az utóbbi idők gyakorlata szerint gyakran már tördelt levonatot, és egyszer a tulajdonképpeni tördelt levonatot, amely egyúttal imprimaturál szolgál. (Az imprimatura azt jelenti, hogy a szerző jóváhagyja a szöveget, és jelzi, hogy a levonatanban még található hibák nyomdai javítása után a könyv nyomható.)

A szállítási szerződés értelmében a nyomda hasáblevonatában ívenként legfeljebb 16 hiba lehet. Sajnos, ennek tiszterese sem ritkaság. Komoly munka járul tehát a könyvkiadó korrektoraiba, hogy kétszeri olvasással valamennyi hibát megtalálják és kijavítsák. Ehhez járul még a szerző javítása és sokszor szövegváltoztatása is, amely már csak a második olvasáskor kerül a korrektor szeme elé. Ha a változtatások mértéke vagy a szövegben maradt hibák száma nagyobb, akkor a kiadó harmadik levonatot is kér a nyomdától és csak megnyugtató eredmény esetén adja meg a nyomási engedélyt.

De előfordul az is, hogy a kiadó még a nyomógép indulása előtt ellenőrző ívet kér a nyomdától és szuperrevizió alá veszi a kiadványt. Ezenkívül minden kiadványból minden esetben szemleívet kap a kiadó a nyomás után, de még a könyv bekötése előtt és még egyszer ellenőrzi, nem maradt-e a szövegben értelemzavaró, komoly sajtóhiba. Ha igen, akkor az ív vagy ívrész újranomásával vagy hibaigazító beragasztásával javítja ki a hibát.

Színes képek esetén a pontos méretek megadása, az elkészítési mód és a rastersűrűség meghatározása alapján elkészített össznyomat rendszerint nem felel meg a kép eredeti színhatásának. A műszaki osztály feladata, hogy kellő színérzékeléssel, a színek árnyalati és adagolási skálájával a lehető legszínhűbb eredményt érje el.

Komoly problémát jelent a külső borító megrendelésekor az, hogy ekkor a kiadó még nem ismeri a könyv pontos ívszámát — tehát a vastagságát, s amikor a könyv a kötészetbe kerül, a megrendelt borítólap mérete, a »gerinc« szélessége nem megfelelő. Ha előzetes pontos számítás nem végezhető, akkor a legjobb, ha a gerinc nyomását maga a

Ilyen szerzői korrektúra után nem adható meg a nyomási engedély; a szöveget újra kell szedni

kötészet végzi, miután a könyv vastagságát a már fűzött példányok alapján megmérte.

Nagy nehézséget okoz a kiadóknak az, hogy a könyvkötővázszon színválasztéka nem kielégítő. Hiába tervez a kiadó olyan borítót, amely például bordó vászonra nyomható: használhatatlanná válik a klisé, mert a nyomda raktárán csak kék vászon van. Amikor a művész a borítót megtervezi, még nem foglalkozunk le a vásznnal, hiszen még nem adtuk nyomdába a művet és amikor lefoglalhatnánk, a kellő vászonn már kifogyott a raktárból. A kért orvoslás még mindig késik.

Komoly munkát ad a műszaki osztálynak a művek minőségi ellenőrzése az átvételkor. A legújabb rendelkezések értelmében menetköz ellenőrzés a nyomdákban nincs, a kiadó műszaki ellenőre (aki eddig a műszaki szerkesztő és a műszaki kivitelező feladatát is ellátta) kénytelen a már teljesen elkészült, sőt becsomagolt könyvek közül szűrőpróbával megejteni az ellenőrzést, a csomagolópapír megrongálásával — a szűk expedíciós helyiségben, a szállítástól, határidőtől, kötbértől sürgetve —, mert a nyomda, az előírásoktól eltérően, rendszerint a hónap végén szállít, több kiadványt egyszerre.

Farkas Imre

MAGYAR KÖNYVEK CSEH NYELVEN

Az első magyar könyv, amelyet cseh nyelven kiadtak, Kisfaludy Károly »Szeget szeggel« című műve volt, 1867-ben. Kisfaludyt Eötvös, Petőfi, Madách és Jókai könyvei követték. Jókai műveiből a múlt század nyolcvanas évtől az első világháborúig 26 kötetet fordítottak le cseh nyelvre. A második világháború végéig a cseh olvasók a következő magyar írókkal ismerkedhettek meg: Mikszáth Kálmán, Molnár Ferenc, Móra Ferenc, Móricz Zsigmond, Szabó Dezső, Herczeg Ferenc és Balázs Béla. De megjelentek a cseh könyvpiacra olyan kozmopolita írók is, mint Körmendi Ferenc, Márai Sándor, Földes Jolán. Az első magyar könyv cseh fordítása óta eltelt 88 év alatt összesen 104 szerző 210 könyvét adták ki.

A cseh burzsoá köztársaság idejében és a felszabadulást követő első években a lefordítandó művek kiválasztása a kapitalista könyvkiadótól függött. Csak így kerülhettek kiadásra még 1945 után is olyan művek, mint Földes Jolán: A halász macska utcája; Szerb Antal: Pendragon legenda és Kaczér-Illes: Ikongó nem hal meg című könyve. Ezekben az években csak a Kommunista Párt kiadója adta ki a haladó magyar írók műveit: Illés Béla, Balázs Béla egy-egy regényét és Lukács György: Nagy orosz realiták című könyvét. A munkásosztály 1948-as győzelme után készültek a két ország közötti kulturális kapcsolatok. Már 1949-ben megjelent Illés Béla: Kárpáti rapszódiaja, amely azóta három kiadást ért el a magyar kiadványok között a legnagyobb példányszámú könyv.

1950-ben 13, 1951-ben 15 magyarról cseh nyelvre fordított regény jelent meg. 1952-ben 10 fordítás készült, azóta a cseh nyelvre fordított magyar művek száma évente 5–6-ban állapodott meg. A magyar könyvek kiválasztásánál azt a célt tartják szem előtt, hogy a cseh olvasó minél jobban megismerje a magyar nép múltbeli szenvedéseit, küzdelmeit és a ma problémáit, amelyek annyira hasonlóak a cseh nép problémáihoz.

A Hortly-korszakról és az azt megelőző korszakról szóló művek közül a következőket fordították le: Illés Béla: Kárpáti rapszódia, Darvas: Fekete kenyér, Ilku Pál: Az osztály zendülői, Szabó Pál: Talpalatnyi föld, Vas Zoltán: Tizenhat év fegyházban. A második világháború alatti évek küzdelmeiről és a felszabadulás idejéről a következő műveket fordították le: Balázs Anna: Mire megjönnek a fecskék, Kossa István: A Dunától a Donig, Illés Béla: Fegyvert s vitézt énekek, A yigszinházi csata, Darvas: Város az ingoványon,

Aczél Tamás: A szabadság árnyékában. Rövidesen ide sorakozik még Karinty Ferenc: Budapesti tavasz című regénye is. A magyar múlttal foglalkozó könyvek közül Gergely Sándor Dózsa trilógiáját fordították le.

A szocializmus építését ábrázoló könyvek közül lefordították: Balázs Anna: Névtelen hősök, Szabó Pál: Isten malmai, Mojvaj Gyula: Fekete föld, Nagy Sándor: Megbékélés, Egri Irén: A gyár felébred és Veres Péter: Próbátétel című művét. Két romániai magyar író, Asztalos Sándor: Szél fuvatlan nem indul és Kovács György: Foggal és körrömmel című regényét is lefordították. »Mély barázda« címmel készült egy novelláskötet, amelyben Nagy Lajos, Rideg Sándor, Gergely Sándor, Illyés Gyula, Karinty Ferenc és Boldizsár Iván írásai vannak. Népszerűek Illés Béla: Emberek vagyunk, Tűz Moszkva alatt és Találkozások című írásai is.

A cseh kiadóvállalatok nagy figyelmet fordítanak a magyar klasszikusok kiadására is. Még mielőtt Petőfi válogatott verseinek igen díszes kiadása megjelent volna, kiadták Illyés Gyula Petőfi életrajzát és Révai József Petőfiről, valamint Adyról írott tanulmányát. Petőfi műveiből lefordították még a Bolond Istók és a János vitéz elbeszélő költeményeket is.

Adyt és József Attilát azonban nem ismerik még annyira, mint Petőfit. Ady verseiből csehül csak egy vékonyka kötetet adtak ki és József Attila költeményei is fordítójukra várnak. József Jolán: A város peremén című könyve azonban már megjelent.

A magyar úri világot ábrázoló klasszikus művek közül lefordították Fazekas Ludas Matyiját, Mikszáth »Különös házasság«, Móricz »Úri muri« és »Hét krajcár« című könyvét. Jókai »Rab Ráby«-ja az író halálának 50. évfordulójára jelent meg. A klasszikusok sorozatát tovább bővítték: Megjelent a »Boldog ember« és a »Beszterce ostroma« kötetek is.

Dramatoidalmunkat Háry Gyula »Az élet hídjá« Urbáni Ernő »Tűzkeresztség« és Sándor Kálmán »A harag napja« című drámája képviseli. A Bánkbánt most fordítják.

Meg kell emlékezni még a legfontosabb politikai kiadványok fordításáról. Kiadták Rákosi: Válogatott cikkeit, Révai József: Elmi tudunk a szabadsággal című könyvét és a Rákosi-pert. (Kivonatos szöveg Mila Zadrazilová: Magyar művek cseh nyelven című cikkéből.)